EL-ÂLİM VE'L-MÜTEALLİM

İbn Kâdı'l-Asker diye bilinen Ebu'l-Hasen Ali b. Halil ed-Dımeşkî şöyle dedi: Bize Ebu'l-Hasen Bürhanuddin Ali b. el-Belhî, Ebu'1-Muîn Meymun b. Muhammed el-Mekhûlî en-Nesefî'den, o babasından, o Abdulkerîm b. Musa el-Pezdevî'den, o Eb Mansur el-Mâtüridî'den, o Ebû Bekr Ahmed el-Cüzcânî'den, o Ebû Süleyman Mûsâ cl-Cüzcânî'den, o da Muhammed b. Mukatil er-Râzî'den, son ikisi Ebû Mutî el-Hakem b. Abdillah el-Belhî ve İsâm b. Yusuf el-Belhî'den, bu ikisi de Ebû Mukâtil Hafs b. Selm es-Semerkandî'nin Ebû Hanife'ye sorduğu suallerin cevaplarını naklederek şöyle dedi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Hamd âlemlerin Rabbi'ne, salât ve selâm peygamberlerin efendisi ve sonuncusu Hz. Muhammed'e ve Allah'ın sâlih kullarına.

Ben sana Allah'a karşı tâat ve takva tavsiye ederim. Allah hesaba çekici ve cezalandırıcı olarak yeter. Allah bize tertemiz bir hayat ve iyi bir akıbet nasib etsin. İşte senin sorduklarını cevaplandırdım. Eğer uzatma endişesi ve senin için gereğinden çok açıklama yapma durumu olmasaydı, cevaplandırdığım hususlarda daha çok bilgi verirdim. Sana ve kendime hayır dilerim. Kendisinden yardım istenen ve güvenilen ancak Allah'tır.

Talebe Ebû Mukâtil şöyle dedi: Ey âlim, faziletine inandığım ve birlikte bulunmaktan istifade edeceğim için sana geldim. Allah'ın beni senden faydalandırmasını niyaz ederim. Allah sana iyilik versin, sana sorduğum suallerin cevabını ver ki, Allah'ın sevabına nail olasın.

Karşılaştığım bazı kimseler, bana bir takım şeyler sordular, sorularına cevap veremedim. Cevap veremediğim için de hak bildiğim şeyi terketmedim. Hakkı açıklayacak bir kimsenin mevcut olduğuna inandım. Zira hak ortadan kalkıp, bâtıl onun yerine kâim olamazdı. Keza dinin aslını, mensup olduğu hak yolu ve iddia ettiği konularda ne söylediğini bilmeyen, öğrenme çağındaki bir çocuk ya-

hut hafif akıllı veya kendini nakzederek saçmalayıp, kendisine utanç getiren bir delinin durumuna düşmek istemedim. Ki bu sayede, bana karşı direnen ve beni hak yoldan uzaklaştırmak isteyen bir sapkın gelirse, gücü yetmesin. Öğrenmek için gelen olursa ona da hakkı açıklayayım ve işimde basiretli olayım istedim.

Âlim Ebû Hanife şöyle dedi: Araştırmanda sana fayda verecek iyi bir yola koyulmuşsun. Bil ki, uzuvların göze tâbi olması gibi, amel de ilme tâbidir. Az amelle beraber olan ilim, çok amelle birlikte olan cehaletten daha hayırlıdır. Bunun gibi hayat için zarurî olan azık ile hidayet,cehaletle beraber olan çok azıktan daha faydalıdır. Bundan dolayıdır ki, Allah: "Hiç bilenlerle, bilmeyenler bir olur mu?"[1] buyurmaktadır.

Talebe: Benim ilim öğrenmek hususundaki isteğimi arttırdmız. Çeşitli insanların sözlerine gelince, inşallah ben onlara, kendime göre aşağı seviyesinden başlayacağım. Siz, onlara karşı kullanacağım delilleri bana söyleyin.

Bir takım kimseler gördüm. Onlar "Bu meselelere asla girme, zira Hz. Peygamber'in ashabı bu konulara girmediler, onlar için kâfi olan şey senin için de kafidir," diyorlardı. Böyle söyleyenler benim üzüntümü arttırdılar. Onların hâlini, büyük ve suyu bol bir nehirde çıkış yerini bilmediği için boğulacak olan kimseye, bir başkasının "Yerinde dur, sakın çıkış yeri arama," demesine benzettim.

Âlim: (Allah rahmet etsin) şöyle dedi: Senin onların bazı kusurlarını tesbit ettiğini ve onlara karşı bazı delillerin olduğunu görüyorum. Fakat onlar sana "Hz. Peygamber'in ashabı için kâfi olan senin için de kâfi değil midir?" dediklerinde, "evet, ben onların durumunda olsaydım, onlar için mümkün olan benim için de mümkün olurdu." şeklinde cevap ver. Oysaki onların şartları ile bizim şartlarımız birbirinin aynı değildir. Biz, bize ta'n eden, kanımızın dökülmesini helâl sayan kimselerle karşı karşıyayız. O halde aramızda isabetlinin ve hatalının kim olduğunu bilmememiz, canımızı ve ırzımızı müdafaa etmememiz caiz değildir. Hz. Peygamber'in ashabının hâli, kendileriyle vuruşanı olmayan, silah taşımaya ihtiyaç duymayan bir kavmin hâli gibidir.Halbuki biz, bizi vuran ve kanımızı helâl sayanlarla karşı karşıyayız. Öyle ki kişi, insanların ihtilaf ettikleri konuda dilini tutsa bile, işittiği hususlarda kalbindeki hisleri men edemeyecektir. Zira kalp iki şeyden birini, yahut her ikisini de kötü görecektir. Kalbin, birbirinden farklı iki hususu da sevmesi mümkün değildir. Kalp zulme meylettiği zaman, zâlimleri sever, zâlimleri sevdiğinde de onlardan olur. Hakk'a ve hak ehline meylettiği zaman, onlarla dost olur. Bu duruma göre söz ve amellerin gerçekliği ancak kalp

1 Zümer 39/ 9.

cihetiyle mümkün olur. O halde lisanı ile iman eden ve fakat kalbi ile iman etmeyen kimse Allah katında mü'min olamaz. Buna mukabil kalbi ile iman eden, fakat dili ile söylemeyen kimse ise, Allah katında mü'mindir.

Talebe: Evet, bu sizin dediğiniz gibidir, fakat hata edenle, isabet edeni bilmediğim takdirde, bu husus bana zarar verir mi? Bu hususu açıklayınız.

Âlim (r.a.): Bu sana sadece bir konuda zarar vermemesine karşı, bir çok konularda zarar verecektir. Zarar vermeyecek olan cihet, senin hata eden kimsenin amelinden dolayı mes'ul tutulmamandır. Buna karşı sana zarar verecek hususlardan birisi; önce doğruyu hatalıdan ayıramadığın için, cehaletle itham edilmendir. İkincisi; senden başkaları için olduğu gibi, senin için de çıkış yolunu bilmeyeceğin bir şüphe durumunun ortaya çıkmasıdır. Zira sen hatalı mı yoksa isabetli mi olduğunu bilemediğin bu durumdan kurtulamazsın. Üçüncüsü ise; hatalıyı isabetliden ayıramadığın için kimi Allah için seveceksin, kime Allah için buğzedeceksin? İşte bunu bilemezsin.

Talebe: Benim gözümün perdesini açtınız. Sizinle konuşmamızdaki bereketi görmeye başladım. Fakat hakkı tavsif eden fakat muhalifinin zulüm ve haklılığını bilmeyen kimse için ne dersiniz? Bu, o kimse için caiz olur mu? O kimsenin hakkı bildiği yahut hak ehli olduğu söylenebilir mi? Bu hususu açıklayın.

Âlim (r.a.): O kimse hakkın özellikleirini ortaya koyup, muhalifinin haksızlığını bilmediği zaman adli de, zulmü de bilmiyor demektir. Ey kardeşim, bil ki bana göre bütün zümrelerin en cahili ve en kötüsü, şüphesiz bu kimselerdir. Onların durumu kendilerine beyaz bir elbise getiren ve rengi sorulan dört kişinin durumuna benzer: Bu dört kişiden birisi "bu bir kırmızı elbisedir", diğeri "bu bir sarı elbisedir", üçüncüsü ise "bu bir siyah elbisedir", dördüncüsü ise "bu elbise beyazdır" diye cevap verir. Bu sonuncuya önceki üç kişinin hatalı mı, yahut isabetli mi olduğu sorulduğunda, "şüphesiz ki, ben elbisenin beyaz olduğunu biliyorum. Fakat onların da doğru söylemiş olmaları mümkündür " der.

Böylece bu sınıfa giren insanlar; "Biz biliyoruz ki zina eden kimse kâfir değildir. Fakat zina edenin zina fiili, kendisinden elbisenin çıkarılması gibi imân özelliğini de giderir, görüşündeki kimselerin kanaatlerinin de doğru olması mümkündür, biz onları yalanlayamayız "derler.

Keza; "Hacca gitmeye gücü yettiği halde hacca gitmeyen kimseyi mü'min olarak isimlendirir ve cenaze namazını kılarız, onun için Allah'tan af dileriz, haccını kaza ederiz. Fakat o kimsenin yahûdî yahut hıristiyan olarak öldüğünü ileri sürenleri de yalanlamayız." derler. Bunlar Şia'nın görüşünü hem reddederler,

hem de benimserler. Havâric'in sözünü hem inkâr ederler, hem de kabul ederler. Mürcie'nin düşüncesini hem reddederler, hem de benimserler. Bu halleriyle de kendi düşüncelerinin doğrulanmasını, bu üç zümrenin de görüşlerinin tezyif edilmesinin gerektiğini ileri sürerler. Ayrıca bu konuda bir takım rivayetler de naklederek Hz. Peygamberin böyle söylediğini naklederler. Şüphesiz biz biliyoruz ki, Allahu Teâla elçisini tefrika ve müslümanları birbirleriyle vuruşturmak için değil, ayrılığı gidermek ve aralarındaki sevgiyi arttırmak için bir rahmet olarak gönderdi. Halbuki onlar ihtilafın rivayetlerde nâsih ve mensuh olması dolayısıyla meydana geldiğini iddia ederek, "biz duyduğumuz şekilde rivayet ederiz," diyorlar. Yazıklar olsun, kendi akıbetleri ile ilgili konuda ne kadar az ihtimam gösteriyorlar. Öyle ki İnsanların karşısına çıkıp mensûh olduğunu bildikleri şeyleri naklediyorlar. Halbuki bu gün mensûh ile amel etmek dalâlettir. İnsanlar da onların sözlerini kabul ederek dalâlete düşüyorlar. Biz şüphesiz biliyoruz ki, Hz. Peygamber bir âyeti iki nevi tefsir etmemiştir. Kur'ân-ı Kerim'in nâsih olan âyetini herkes için nâsih, mensuh olanını da herkes için mensuh olarak tefsir etmiştir. Kur'an'daki ilâhî sıfatlar ve haberlere gelince; bunların hiçbirinde mensûh yoktur. Nâsih ve mensûh ancak emir ve nehiyde cereyan eder.

Talebe: Bana yardım ettiğiniz için Allah sizi cennetiyle mükâfatlandırsın. Siz ne iyi öğreticisiniz, bana ulaşamadığım bir ilim kapısını açtınız. Bu kavmin sözlerinden öyle şeyler naklettiniz ki, artık onların düşünce ve görüşlerinin zayıflığı ve acizliği konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duymuyorum. Fakat siz ikinci zümrenin; Allah'ın farz kıldığı her şeyi işlemek, haram kıldığı her şeyden de kaçınmak mânâsında "Allah'ın dini çoktur" şeklindeki iddialarının nasıl reddedileceğini açıklayın.

Âlim (r.a.): Bilmiyor musun ki, Allah'ın resulleri- Allah hepsine salât ve selâm eylesin- değişik dinlere mensup değillerdi. Hiçbiri kendi kavmine, kendisinden önce gelmiş olan resulün dinini terketmeyi emretmemiştir. Çünkü peygamberlerin dini birdir. Buna mukabil her resul kendi şeriatına davet etmiş, kendinden önceki resulün şeriatına uymaktan nehyetmiştir. Zîra resullerin şeriatları çok ve muhteliftir. Bundan dolayı Allah Kur'an-ı Kerîm'de "Sizin her biriniz için bir şeriat, bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı."[2] buyurmuştur. Allah, bütün peygamberlere tevhid demek olan dinin ikamesini, dinlerini tek bir din kıldığı için de ayrılmamalarını emretmiştir. "O, size, dinden Nuh'a emrettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimizi; dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye, kanun yaptı."[3], "Senden

2 Mâide 5/48.

3 Şûra, 42/13.

evvel hiçbir peygamber göndermedik ki ona, benden başka hiçbir ilâh yoktur, ancak bana ibâdet edin diye vahyetmiş olmayalım."[4] , "Allah'ın yarattığı değiştirilmez, en doğru din budur."[5] Yani Allah'ın dini değiştirilemez. Nitekim din; tebdil, tahvil ve tağyir edilmemiştir. Şeriatler ise tebdil ve tağyir edilmiştir. Zîra bir takım şeyler bazı insanlar için helâl iken, Allah onları diğer insanlara haram kılmıştır. Bir çok emirler vardır ki, Allah onların yapılmasını bir kısım insanlara emrettiği halde diğer insanları, onları işlemekten nehyetmiştir. O halde şeriatler çok ve muhteliftir. Şeriatler, yapılması farz kılınan şeylerdir. Eğer Allah'ın bütün emrettiklerini yapmak ve bütün nehyettiklerinden kaçınmak din olsa idi; bu durumda Allah'ın emrettiklerinden herhangi birini terkeden yahut nehyettiklerinden herhangi bir şeyi işleyen kimse, Allah'ın dinini terketmiş ve kâfir olmuş olurdu. Bu durumda kâfir olan kimsenin de müslümanlarla kendi arasında cereyan eden nikahlanma, miras, cenazesinin peşinden gitmek, kestiklerini yemek ve benzeri hususlar ortadan kalkmış olurdu. Oysaki Allah, müminler arasında can ve mallarının korunup haram kılınmasının sebebi olan iman dolayısıyla bu hususları farz kılmıştır. Allah, mü'minlere farz olan şeyleri, onların dini kabul etmelerinden sonra emretmiştir: "İman eden kullarıma söyle, namazı dosdoğru kılsınlar."[6], "Ey iman edenler, size kısas farz kılındı.."[7], "Ey iman edenler, Allah'ı çok anın.."[8] âyetleri ve benzerleri bu hususu belirtmektedir. Eğer farz kılman şeyler bizatihi iman olsaydı, Allah o amelleri işleyinceye kadar kullarını mü'min olarak isimlendirmezdi. Oysa ki Allah, iman ve ameli birbirinden ayırmıştır. "İman eden ve salih ameller işleyenler..."[9], "Hayır, kim muhsin olarak imanıyla bütün varlığını Allah'a teslim ederse..."[10], "Kim de mü'min olarak âhireti diler ve onun için çalışırsa..."[11] âyetlerinde imanın amel olmadığı ortaya konulmuştur. O halde mü'minler. imanlarından dolayı namaz kılar, oruç tutar, zekât verir, hacceder ve Allah'ı zikrederler. Yoksa namaz, zekât, oruç ve haccetmekten dolayı iman etmiş olmazlar. Bu onların iman ettikten sonra amel işleme durumlarını ortaya koyar. Farz olan şeyleri işlemeleri de iman etmiş olmalarından dolayıdır. Yoksa onların imanı, farz olan şeyleri yaptıklarından dolayı değildir. Bu durum, üzerinde borç bulunan bir kimsenin hâline benzer. Borçlu önce borcunu kabul

4 Enbiya 21/25.
5 Rûm, 30/30.
6 İbrahim 14/31.
7 Bakara 2/178.
8 Ahzâb 33/ 41
9 Asr 103/2.
10 Bakara 2/112.
11 İsrâ 17/ 19.

eder, sonra da öder. Önce ödeyip, sonra da borcunu kabul etmez. Borcunu kabul etmesi ödemesinden dolayı değil; bilakis ödemesi, borcunu kabul etmesinden dolayıdır. Köleler, efendilerinin kölesi olduklarını bildiklerinden dolayı onların namına hizmet ederler, yoksa onlara hizmet ettiklerinden dolayı onların kölesi olduklarını kabul etmezler. Zira nice insanlar vardır ki başkalarının işinde çalışırlar, fakat onlar bu çalışmaları sebebiyle ile başkasının kölesi olduklarını kabul etmezler. Onların çalışmaları da köleliği kabul mânâsına gelmez. Bir başkası ise köleliğini kabul ettiği halde çalışmaz, fakat onun çalışmaması, köleliğini ortadan kaldırmaz.

Talebe: Çok güzel belirttiniz. Fakat imanın ne olduğunu açıklayın.

Âlim (r. a.): İman; tasdik, marifet, yakîn, ikrar ve islâmdır. İnsanlar tasdik konusunda üç halde bulunurlar. Bir kısmı Allah'ı ve Allah'tan gelen şeyleri kalp ve lisanla tasdik ederler. Bir kısmı da kalp ile tasdik eder, lisanla yalanlar.

Talebe: Benim cevabını bulamadığım bir meseleyi açtınız. Bu üç kısımdan behsedin. Onların Allah katında mü'min olup olmadıklarını açıklayın.

Âlim (r. a.): Allah'ı ve Allah katından gelen şeyleri kalp ve lisanla tasdik eden kimse, Allah katında ve insanlar yanında mü'mindir. Lisanıyla tasdik, kalbi ile tekzib eden kimse, Allah katında kâfir, insanlara göre ise mü'mindir. Çünkü insanlar onun kalbinde olanı bilmezler. İkrar ve şehadetinden dolayı onu mü'min diye isimlendirmeleri gerekir. Zira kalbdekini öğrenme külfetine girme durumu yoktur. Bir kısım kimseler de, Allah katında mü'min, insanlara göre kâfir olur. Bu, imanını gizleme durumunda, lisanı ile küfür izhar etmiş kimsenin hâlidir, imanını gizlemek için böyle yaptığını bilmeyen kimse, onu kâfir olarak isimlendirir. Fakat o kimse Allah katında mü'mindir.

Talebe: Hakkı açıkladınız. Fakat görüyorum ki sözlerinizde imanı; tasdik, marifet, ikrar, islâm ve yakîndir şeklinde çoğaltmış oldunuz.

Âlim (r. a.): Allah iyiliğini versin. Acele etme, fetva konusunda daha ağır ol. Sana bahsettiğim şeylerden beğenmediklerin olursa, eğer ihlaslı isen, bana açıklamasını sor. Nice insanlar vardır ki bir sözü ilk işittikleri zaman beğenmezler, fakat açıklaması yapıldığı zaman memnun olurlar. Sakın bir sözü duyup beğenmeyen, sonra da sahibini lekelemek için o sözü insanlar arasında söyleyip ifşa eden kimselerden olma. Zîra o tip kimseler "söylenen sözün belki benim bilmediğim bir yönü vardır, arkadaşıma sorayım, herhalde bunu kasdetmediği halde söyleyiverdi, benim için gerekli olan dikkatli olmak, arkadaşımı kötülememek, sözünü niçin söylediği anlaşılıncaya kadar onu lekeleyecek bir şey söylememektir." diye düşünmezler.

Talebe: Allah seni ilimde sabit ve muvaffak kılsın, sana verdiği iyilikleri devam ettirsin. Söylediğinizi öğrendim. Ben talebeyim, kusurumu bağışlayın. Fakat belirttiğiniz tasdik, marifet, ikrar, islâm ve yakînin size göre mevkii ve tefsiri nedir? Bunu açıklayın.

Âlim (r. a.): Bunlar birbirinden farklı ve fakat hepsi de bir mânâya, iman mânâsına gelen kelimelerdir. Allahu Taâlâ'nın Rab olduğunun ikrarı, tasdiki, kesin İnancı ve kesin bilgisidir. Bütün bunlar, muhtelif lafızlar olmalarına rağmen mânâları birdir. Meselâ, bir kimseye, ey insan, ey adam veya ey filanca denmesi gibi. Söyleyen kimse, bu kelimelerle aynı mânâyı kastettiği halde, muhtelif isimlerle çağırmış olmaktadır.

Talebe: Allah sana rahmetiyle muamele etsin. Eğer kıt bilgim ve görüşümdeki aczi bilmeseydim, sana gelmezdim. Bende hoşlanmadığın bir şey görürsen yahut ben sizi sıkıntıya sokarsam, beni ayıplamayın. Çünkü hastanın hastalığının tedavi zahmeti tabibe aittir. Keza görmeyen kimsenin elinden tutma zahmeti de görene aittir. Bunun gibi âlim de câhilin sıkıntısına katlanmalıdır. Câhilin bir takım sözleri duyunca korkup uzaklaştığını, fakat bu sözler kendisine açıklanınca sükûnete ulaştığını öğrenmiş oldum, iman, tasdik, yakîn ve ihlası ne kadar güzel açıkladınız. Fakat nasıl olur da, bizim imanımız, melekler ve peygamberlerin imanı gibidir, diyebiliriz? Oysaki onların, Allah'a karşı bizden daha itaatli olduklarını biliyoruz.

Âlim (r. a.): Şüphesiz onların Allah'a karşı bizden daha itaatli olduklarını biliyorum. Ben sana imanın amelden başka bir şey olduğunu söylemiştim. Buna göre bizim imanımız da onların imanı gibidir. Çünkü biz, Allah'ın birliğini, rububiyetini, kudretini ve ilâhî katından gelen her şeyi, meleklerin ikrar ettikleri, peygamberlerin tasdik ettikleri gibi tasdik ettik. Bundan dolayı iddia ediyoruz ki, bizim imanımız, meleklerin imanı gibidir. Çünkü biz, meleklerin görüp inandıkları, Allah'ın akıllara hayret veren âyetlerinin hepsine görmediğimiz halde tamamen iman etmiş bulunuyoruz.

Talebe: Allah sizi kurtuluşa erenlere katsın. Ne güzel belirttiniz. Şimdi; iman, tasdik ve yakînimizin meleklerin imanı, yakîni ve tasdiki gibi olduğunu anladım. Fakat niçin onlar bize nazaran, Allah'tan daha çok korkarlar ve O'na daha çok itaat ederler? Keza câhiller bir musibet anında bir kimsenin sürçmesini veya feryadını yahut düşmandan korktuğunu veya arzusundaki hırsını görünce, niçin, bu yakînin zayıflığındandır diyorlar? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Câhil kimseler "bu yakînin zayıflığındandır," sözünü yakînin açıklamasını bilmedikleri için söylerler. Bir şey hakkında kullanılan yakîn ifadesi, o şeyi kesin olarak, şek ve şüphe etmeyerek bilmek demektir. Bundan dolayı şehadet ehli olan bir müslüman hangi günahı işlerse işlesin, Allah, kitaplar ve resuller konusunda şüpheye düşmez. Diğer insanların durumunu kendi durumumuzla kıyaslarsak, bizden bir musibet anında bazan sürçme, feryat veya düşmandan korku sadir olduğunu görürüz. Bu durumda iken Allah ve Allah katından gelen şeyler mevzuunda bize herhangi bir şek ve şüphe arız olmaz. Bizim anlayışımıza göre, kendi durumumuz ne ise, başkalarının durumu da odur. Melekler bize nazaran Allah'tan daha çok korkarlar ve O'na daha çok itaat ederler, sözüne gelince; bu bir takım özelliklerinden dolayıdır. Bu özelliklerinden biri onların nübüvvet ve risaletle üstün kılınmaları yanında, Allah korkusu, sevgisi ve bütün güzel ahlâk ile başkalarından üstün yaratılmaları durumudur. Bir başka özellik, onların diğer melekleri ve akılları hayrete düşüren başka hususları görmeleridir. Üçüncü özellik, onların musibet anında feryat etmemeleridir. Bu ve benzeri özellikler onları masiyetten alıkoymaktadır.

Talebe: Belirttiklerinizi anladım. Doğruyu ifade ettiniz, güzel söylediniz. Fakat burada, bizim yakînimiz, korkumuz ve cür'etimiz İle meleklerin yakîni, korkusu ve cür'etinin nasıl olduğu konusunda bir kıyas yapmanızı arzu ediyorum. Çünkü cahil, akibeti ile ilgili bir hususa değer verirse öğrenmek ister. Siz onun anlamadığı bir hususu belirttiniz. Bu konuyu bir kıyasla bağlarsanız, daha rahat anlar.

Âlim (r. a.): Kıyas istemeniz iyi bir şey. Meselelerin karşılıklı müzakeresinden faydalanmak isteyen kimse, o esnada söyleneni anlamadığı zaman kıyas yapılmasını ister. Bil ki kıyas, hakkı bulmak isteyenin aradığı hakkı ortaya koyar. Kıyas, hak sahibinin iddia ettiği hakka ulaşmasında âdil şahitler gibidir. Eğer cahiller hakkı inkâr etmeselerdi, âlimler kıyas ve mukayese külfetine girmeyeceklerdi. Meleklerin ve bizim yakînimizin bir olması, fakat onların bize nazaran Allah'tan daha çok korkmalarının nasıl olduğu konusunda istediğin kıyasa gelince; bunu sana şöyle anlatayım: Yüzmek bilen iki kimse var, bunlardan biri diğerinden daha usta yüzücü değil. İkisi de suyu bol, şiddetli akıntılı bir nehre geliyorlar. Bunların biri suya girme konusunda çok cür'etli, diğeri ise korkuyor. Yahut aynı hastalıktan muzdarip olan iki hastadan biri, kendisine getirilen çok acı bir ilacı içmekte cür'etli, diğeri ise korku duyuyor. İşte bu hususta kıyas budur.

Talebe: Gayet güzel açıkladınız. Fakat bizim imanımız, resullerin imanı gibi ise, imanımızın sevabı da onların imanının sevabı gibi değil midir? Eğer bizim imanımızın sevabı, onların imanının sevabı gibi ise, onların bize karşı üstünlük-

leri nelerdir? Zira biz onlarla dünyada iken imanda müsavi oluyoruz, âhirette de imanın sevabında müsavi oluyoruz. Eğer bizim imanımızın sevabı onların imanının sevabından daha aşağı olursa, bu zulüm değil midir? Böyle olduğu takdirde, imanımız onların imanı gibi olduğu halde, sevabımız, onların sevabı gibi olmuyor.

Âlim (r.a.): Meseleyi büyüttün, fakat fetva hususunda,dikkatli ol. Bizim imanımızın onların imanı gibi olduğunu bilmiyor musun? Biz de peygamberlerin iman ettikleri her şeye iman ettik. Fakat bunun ötesinde, iman ve bütün ibâdetlerin sevabı hususunda onların bize üstünlükleri vardır. Çünkü Allahu Teâlâpeygamberleri, diğer insanlardan peygamberlik hususiyeti ile üstün kıldığı gibi, sözlerini, namazlarını, evlerini, meskenlerini ve bütün her şeylerini, diğer insanlardan üstün kılmıştır. Allah, bize onlara verdiği sevap gibi sevap vermediği zaman bize zulmetmiş olmaz. Zulüm, ancak bizim hakkımızın karşılığını vermeyip, bizi mahrum etmesi halinde bahis konusudur. Bunun yanında Allah'ın, hakkımızı tam olarak verip bizi hoşnut kılmasından sonra, peygamberlere daha çok ihsanda bulunması zulüm değildir. Oysaki nebî ve resullerin, dünyadaki bütün insanlar üzerinde üstünlükleri vardır. Çünkü onlar önderlerdir. Allah'ın emin kullarıdır. Hiç bir kimse; ibâdet, Allah korkusu, huşu ve zat-ı ilâhi hakkında meşakkatlere katlanmak hususunda, onların seviyesine ulaşamaz. Keza bütün insanlar,Allah'ın izni ve onlar vasıtasıyla fazilete ulaşmışlardır. Onların duaları sonucu cennete gireceklerin ecirlerinin bir benzeri de yine onlara aittir.

Talebe: Şüphesiz ki doğruyu açıkladınız. Allah sizi cennetiyle mükâfatlandırsın. Fakat şirk haricinde, Allah'ın mutlaka cezalandıracağı bir kısım günahlar biliyor musunuz? Yahut hepsinin affedileceği kanaatinde misiniz? Eğer, bir kısmı affolunur, bir kısmı affolunmaz görüşünde iseniz, affolunanlar hangi günahlardır? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a): Allah'ın şirk haricinde mutlaka cezalandıracağı günahlar hakkında bir şey bilmiyorum. Ehl-i kıbleden günahkâr olanların herhangi biri için, şirkten maada işlediği günahlar hususunda, Allah onu mutlaka cezalandıracaktır, şeklinde şehadette bulunmam. Bildiğim şudur ki; günahların bir kısmı affedilir. Fakat hangisidir? Bunu bilmiyorum. Zîra Kur'an-ı Kerîm'de "Eğer yasakladığımız büyük günahlardan kaçınırsanız sizin kusurlarınızıörteriz..[12] buyurulmaktadır. Büyük günahların hepsini, yahut affolunacak kusurların tamamını bilmiyorum. Fakat, Allah'ın, şirkten başka bütün günahları affetmesi mümkündür. Çünkü "Şüphesiz Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez. Onun ötesinde dilediği

12 Nisa 4/31.

kimselerin günahlarını affeder."[13] buyurmaktadır. Allahu Teâlâkimi affetmek ister, kimi affetmek istemez, bunu bilemem.

Talebe: Allah'ın katili affetmesinin, harama bakan bir kimseye de azap etmesinin mümkün olduğunu bilmiyor musunuz? Affedilmelerinin umulması bakımından size göre ikisi de aynı durumda değil midir?

Âlim (r.a.): Eğer Allah katili affederse, harama bir defa bakan kimsenin affedilmeye daha çok layık olduğunu biliyorum. Bir bakıştan dolayı Allah azaba çekerse, öldürme fiilinden dolayı azaba çekmesi daha uygundur. Zira Allah, " Allah katında en şerefliniz, en çok takva sahibi olanınızdır,"[14] buyurur. Buna göre bakma fiilinin sahibi, eğer adam öldürme fiilini işlememişse, katil olan kimseden daha çok takva sahibidir. Belirttiğin şekilde her ikisinin de affedilmesinin umulmasında, bana göre ikisi de aynı seviyede değildir. Çünkü ben, büyük günah işleyen kimseye nazaran, küçük günah işleyenin affedilmesini daha çok ümit ederim. Bu konuda, şöyle bir kıyas yapalım: İki kimse var, bunlarda biri denizde, diğeri de küçük bir nehirde yolculuk yapıyor. Ben her ikisinin de boğulmasından endişe eder ve fakat ikisinin de kurtulmasını ümit ederim. Bununla birlikte, denizdeki kimseye nazaran, küçük nehirdeki şahsın kurtulacağını daha çok ümit ederim. Tıpkı bunun gibi, büyük günah işleyenin durumundan da, küçük günah işleyene nisbetle daha çok korkarım, küçük günah işleyenin, büyük günah işleyene nazaran affedilmesi durumunu daha çok ümit ederim. Buna mukabil, her ikisinin affını ümit etmeme rağmen, her ikisinin de amelleri nisbetinde akıbetlerinden korkarım.

Talebe: Ne kadar güzel kıyas yapıyorsunuz. Fakat büyük günah işleyen kimsenin affedilmesini dilemek mi, yoksa ona beddua etmek mi daha iyidir? Yahut siz onun için istiğfar vaye lanetle beddua etmek arasında muhayyer misiniz? Bütün bunlan bana açıklayın.

Âlim (r.a.): Allah'a şirk koşmak ötesindeki günahlar iki kısma ayrılır. Kul bu iki kısım günahtan hangisini işlerse işlesin, onun affı için dua etmek daha iyidir. Fakat ona beddua etsen de günahkâr olmazsın. Bu, sana karşı bir kötülük işleyen kimseye, beddua etmek yerine affetmenin daha iyi olması gibidir. Eğer bir kimse kendisi ile yaratıcısı arasında şirk koşmaksızın bir günah işlerse,, ona merhamet edip şehadet hürmetine işlediği günahın affı için dua edersen, bu daha iyidir. Eğer onun helak olması için "Yâ Rabbi, şu adamı günahıyla cezalandır,"

13 Nisa 4/48.

14 Hucurat 49/10.

şeklinde beddua edersen, günaha girersin. Günahkâr kimse için Allah'tan af dilemek, iki hususta dolayı daha faziletlidir. Birincisi, o kimse netice itibariyle günahkâr da olsa mü'mindir. Diğer taraftan Allah'ın o kimseye mutlaka azap edeceğini bildirdikten sonra, onun için af dilersen bu senin için haramdır. Çünkü Allah cehenneme lâyık kıldığı kimseler için af dilenmesini yasaklamıştır. Allah'ın, azap edeceğini bildirdiği kimse için af dilenmesi ve "Yâ Rabbi, sadece beni öldürme" şeklinde, Allah'ın vadinden dönmesinin istenmesi nehyolunmuştur. Zîra Allah, Kur'an-ı Kerîm'de "Her nefis ölümü tadacaktır." [15] buyurmaktadır. Şehâdet kelimesine inananlar için, bu şehâdet ve ikrarları hürmetine affedilmelerine dua etmek efdaldir. Zira Allaha itaat hususunda, şehâdet kelimesini ikrar etmekten daha faziletli bir şey yoktur. Allah'ın emrettiği bütün farzlar, bu şehâdeti kabul ve tasdik muvacehesinde, yedi kat gök ve yerler arasında bulunan şeylerle, bir yumurtanın mukayesesinden daha küçük bir yer işgal eder. Nasıl ki şirkin günahı en büyük günah ise, şehâdetin ecri de en büyük ecirdir. Allah, şirkin günahının ne kadar büyük olduğunu, hiç bir kötü amel için ifade etmediği bir şekilde belirtmiştir. "Şüphesiz şirk, büyük bir zulümdür."[16] Hiçbir kötü amel için Allah, böyle bir ifadede bulunmamıştır. Keza, "Her kim Allah'a şirk koşarsa, yüksekten düşüp de parçalanmış, kuşlar tarafından kapışılmış, yahut rüzgâr tarafından uzak bir yere sürüklenmiş gibi olur."[17], "Onların, Rahman olan Allah'a oğul isnâd etmelerinden neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar parçalanıp çökecektir."[18] âyetlerinde görüldüğü gibi, adam öldürme veya daha başka günahlar için, bu şekilde buyurmamıştır.

Talebe: Konuştukça, meselelerin müzakeresine arzumu daha çok arttınyorsunuz. Bütün mü'minlere hizmetinizden dolayı Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın. Mü'minlerin iyisi ve günahkârı hakkındaki sözleriniz, görüş ve davranışlarınız ne kadar güzel. Onların faziletini ne kadar müdrik ve onlara karşı ne kadar müşfiksiniz. Fakat adaletli ve hak ehli, ehl-i kıble olmalarına rağmen, birbirlerine karşı üstün olma durumu var mıdır? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Adaletli ve hak ehli, Allah'ın mukaddes emirlerine hürmet konusunda aynı seviyededirler. Fakat onların bir kısmı; ilim, delil, mukaddes ilâhî emirlere ta'zim ve davet, bu konuda sıkıntılara katlanmak ve ümmetin bozulmaması hususunda büyük gayret sarfetmelerinden, onların haklarını aramak ve müdafaa etmek bakımından, diğerlerinden üstündür. Tıpkı, düşman karşısında

15 Ali İmran 3/185.

16 Lokman 31/13.

17 Hac 22/31.

18 Meryem 19/91.

el ve gönül birliği yapmış bir ordunun fertlerinin; harp bilgisi, karşılıklı mücadele, hile, silah ve harp malzemelerini kullanmak ve askeri harbe teşvik hususunda, birbirinden farklı bir durum arzetmesi gibi, onlar da, birbirinden farklıdırlar.

Talebe: Yemin ederim ki, bundan daha açık bir kıyas bilmiyorum. Fakat mü'min büyük günahları işlediği zaman, Allah düşmanı olur mu? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Mü'min tevhidi terketmediği müddetçe, bütün günahları da işlemiş olsa, yine All h düşmanı olmaz. Zira düşman, düşmanına buğz ve nefret besler, noksanlık izafe eder. Halbuki mü'min, büyük günah irtikap etmesine rağmen, Allah'ı her şeyden daha çok sever. Keza mü'min, ateşte yakılması yahut da Allah'a kalbinden iftirada bulunması hususunda muhayyer bırakılsa; ateşte yakılmayı, Allah'a gönlünden iftira etmeye tercih eder.

Talebe: Eğer Allah, mü'mine her şeyden daha sevimli ise, niçin mü'min O'na isyan ediyor? Seven, sevdiğinin emrine isyan eder mi?

Âlim (r.a.): Evet; çocuk babasını sever, fakat bazan da ona âsi olur. Mü'min de böyledir, her ne kadar isyan etse de, Allah ona her şeyden daha sevgilidir. Şehvet, zahir ve galiptir, bir çok şiddetli arzular üstün geldiği için, mü'min Allah'a âsi olur. Bir sultanın işini yapan vazifeli kimse, işini terkederse karşılığında çeşitli işkenceler görür. Fakat serbest bırakılınca, eğer gücü yeterse işine döner. Keza kadın, doğum esnasında en büyük sıkıntılarla karşılaştığı halde, aradan zaman geçip iyi olunca çocuk istemesi bunun misalidir.

Talebe: Şehvetin galip gelmesi hususunu belirtiyorsunuz. Zira, birçok âbid kişiler vardır ki, şehvet onları sarsmıştır. Fakat günahkar mlü'min günah işlerken işlediğinden dolayı hesaba çekileceğini biliyor mu? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Mü'min irtikâp ettiği günahı, azaba çekileceğini bilerek işlemez. Fakat işlediği günahı ya Allah'ın affedeceğini ümit ettiği için veya hastalık ve ölümden önce tevbe edeceğini umduğundan dolayı işler.

Talebe: Kişi azaba uğrayacağından korktuğu bir şeyi işlemeye teşebbüs eder mi?

Âlim (r.a): Evet, kişi kendisinden korktuğu yiyecek, içecek, harp, deniz yolculuğu vs. gibi şeylere yönelir. Eğer insan için, batmadan kurtulmak ümidi olmasaydı hiçbir zaman deniz yolculuğu yapmazdı. Yahut zafer ümidi bulunmasaydı, hiçbir zaman harbetmezdi.

Talebe: Doğru söylediniz. Ben kendimden biliyorum. Zararlı bir yiyecek yediğim zaman, pişman olup, bir daha o yiyeceği yememeye karar veriyorum, amma onu görünce de sabredemiyorum. Fakat acaba küfür nedir?

Âlim (r.a.): Küfrün ismi ve açıklaması vardır. Küfür, inkâr ve yalanlama manâsıyla açıklanır. Küfür, Arapça bir kelimedir. Araplar, küfür kelimesini, inkâr mânâsına koymuşlardır. Allahu Teâlâda kitabını Arapça inzal etmiştir. Meselâ, bir kimsenin diğerinde, birkaç dirhem alacağı varsa, zamanı gelince alacak-borç muamelesi bitirilir. Eğer, borçlu borcunu kabul edip de ödemezse alacaklı Arapçada "mâlatanî=benden mühlet istedi" der, fakat borçlu borcunu red ve inkâr ederse "kâferenî-inkâr etti" der ve bir önceki kelimeyi kullanmaz. Keza mü'min de red ve inkâr etmeksizin, bir farizayı terkedince günahkâr olarak isimlendirilir. Eğer, farizayı inkâr ederek terkederse, bu takdirde kâfir ve Allah'ın farzlarını inkâr eden kimse diye isimlendirilir.

Talebe: Kişinin inkâr ettiğinden dolayı inkarcı; tasdik ettiğinden dolayı tasdik edici, günah işlediği için günahkâr, iyilik yaptığı için de iyi diye isimlendirilmesi doğru ve bilinen bir şeydir. Fakat acaba tevhidi benimseyen ve fakat Hz. Muhammed'i inkâr ediyorum, diyen kimsenin durumu nedir? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Bu vâki olmaz. Eğer olursa o kimseyi Allah'ı inkâr eden, Allah'ı bildiği iddiasında yalancı kimse sayarız. Onun, Hz. Muhammed'i inkâr etmesi ile, Allah'ı inkâr ettiği neticesine ulaşılır. Çünkü Allah'ı inkâr etmiş olan, Hz. Muhammed'i de inkâr etmiş olur. Allah'ın inkârı, Hz. Muhammed'i inkârı cihetinden dolayı değildir. Nitekim Hıristiyanlar, tek olan, evlât edinmeyen, Allah'ı inkârlarından dolayı onun, üç ilâhın üçüncüsü olduğunu iddia ettiler. Keza Yahûdîler, hiçbir şeye muhtaç olmayan, lütfunu esirgemeyen, benzeri olmayan, mülkün sahibi Allah'ın fakir, eli bağlanmış, Uzeyr'in de Allah'ın oğlu olduğunu ve Allah'ın insan şeklinde bulunduğunu iddia etmişlerdir. Ateşi ilâh edinenler, güneş ve aya secde edenler de bu durumdadır. Oysaki Kur'an'da "Bizim âyetlerimizi ancak kâfirler inkâr ederler."[19], "Öyle değil, Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında çıkan ihtilaflarda seni hakem kılmadıkça, verdiğin hükümden dolayı hiçbir sıkıntı duymayıp teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar" [20] buyurulur. O halde Allah'ı bilen ve fakat Hz. Muhammed'i inkâr eden kimsenin, Allah'ı inkâr ettiğine, Hz. Muhammed'i inkârı ile istidlal ederiz. Meselâ bir adam 20 kafiz (18 Kg'lık bir ölçü) ağırlığındaki bir yükü taşıyabileceğini iddia eder, biz de onun iki kafizi bile taşımaktan aciz kaldığını görürsek; iki kafizi taşımaktan aciz kalan kimsenin yirmi kafizi taşımak hususunda daha çok aciz kalacağını anlarız. Bunun gibi, "Ben Allah'ın hak olduğunu biliyorum, fakat şu insanın onun mahlûku olduğunu kabul ve ikrar etmiyorum," diyen kimsenin, iddia et-

19 Ankebut 29/47.

20 Nisa 4/65.

tiği konuda yalancı olduğunu hemen anlarız. Çünkü o kimse Allah'ı hakikaten bilip O'na inansa idi, bütün her şeyin O'nun mahlûku olduğunu da bilirdi. Keza yakınından aynı mesafede; yanan bir kandil ile, yanmakta olan büyük bir ateş bulunan kimse, kandili gördüğünü ve fakat yanan koca koca odunları görmediğini iddia ederse, onun yalancı olduğunu anlarsın. Çünkü kandilin yandığım gören kimsenin, yanmakta olan kocaman ateşi daha çok görmesi icabeder.

Talebe: Beni itminana ulaştırdınız. Fakat Allah'ın resulü için: "Ben senin Allah'ın resulü olduğunu biliyorum, fakat seni öldürmek istiyorum," diyen kimsenin durumu nedir?

Âlim (r.a.): Bu; mevzuu karıştırmak isteyenlerin ileri sürdükleri meselelerdendir. Allah'ın resulü olduğunu bildiği halde bir kimsenin, onun katlini, ölümünü veya eziyet çekmesini istemesi mümkün değildir. Bu, bir başkasının kendisi için, bütün insanlardan daha sevgili olduğunu iddia etmesine karşılık, "Ben seni ellerimle öldürmek, etini yemek istiyorum," demesine benzer. Allah'ın birliğini kabul ve Hz. Muhammed'e iman ettiğini belirten kimse, Hz. Peygamber için "O bir a'râbî idi veya fakirdi," şeklinde bir ayıp ve kusur ortaya koyma çabası içinde bulunmaz. Eğer Allah'ı bilir ve Hz. Muhammed'in, O'nun resulü olduğuna iman ederse, Allah ve Resulü onun gözünde, belirtilmek istenen ayıp ve kusurlardan münezzeh olur. Yüce Allah, Kur'ân'da Resulünün makamının yüksekliğini "Kim Resule itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur "[21] âyetinde belirterek, onu mahlûkatmdan bütün insan ve cinlerin önderi, emir ve kanunlarının emini kılmıştır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de "Resul size neyi verirse, onu alın; sizi neden yasaklarsa ondan kaçının"[22] buyurulmuştur.

Talebe: Siz bana bir nûr getirdiniz, Allah da kıyamet günü sizin yolunuzu aydınlatsın. Acaba Allah'ı bildiğini ileri süren ve fakat Allah'ın çocuk edindiğini iddia eden kimsenin durumu nedir? Bunu açıklayınız.

Âlim (r. a.): Allah Allah!.. Bu sualin şıklarından biri veya diğeri mümkün olmaz. Mesele, tek bir meseledir. Bu ve benzeri sualler, zihin kanştırmak isteyenlerin sualleridir. Ölü katiyen ihtilam olmayacağı halde, nasıl olur da ölünün ihtilam olduğunu söyleyebilirsiniz? Bunun gibi Allah'ın birliğine inandığı halde böyle söyleyen bir kimse olmaz.

Talebe: Yemin ederim, bu sualler sizin dediğiniz gibi zihinleri karıştırmak isteyenlerin sualleridir. Şüphesiz ki bunlar muhal sözlerdir. Fakat acaba bu günün

21 Nisa 4/80.

22 Haşr 59/7.

münafıklığı nedir? Bu münafıklık ilk devrin münafıklığı değil midir? Bu günün küfrü de ilk devrin küfrü değil midir? İlk devrin münafıklığı nasıldır?

Âlim {r.a.): Evet. Bu günün münafıklığı ilk devrin münafıklığı, bu günün küfrü de ilk devrin küfrüdür. Keza bu günün İslâm'ı da ilk devrin îslâmıdır. Bunu sana anlatayım: İlk münafıklık, kalple inkâr ve yalanlama, dille tasdik edermiş gibi görünme ve ikrar idi. Aynı halde olanlar için durum, bugün de aynıdır. Yüce Allah, münafıkları kitabında şöyle tavsif eder: "Münafıklar sana geldiğinde, biz şahitlik ederiz ki, sen Allah'ın Resulüsün, derler." Allah onları reddetmek ve yalanlamak için "Şüphesiz, Allah, senin Resulü olduğunu bilir. Allah şahitlik eder ki münâfiklar şüphesiz yalancıdırlar."[23] Allah'ın onları yalanlaması, onların dedikleri şeyin yalan olmasından dolayı değildir. Fakat, onların yalancılıkları, dilleri ile açıkladıkları gibi, ikrar ve tasdik durumunda bulunmamalarıdır. Keza Allah onlar hakkında şöyle buyurur: "İman edenlerle karşılaştıkları zaman, biz iman ettik, derler. Şeytanları ile başbaşa kaldıkları zaman, biz sizinle beraberiz, biz ancak alay edicileriz, derler."[24] Yani onlar, Hz. Peygamber ve ashabına, dilleriyle ikrar ve tasdiki açıklamak suretiyle alay ettiklerini belirtmektedirler.

Talebe: Yemin ederim ki bu, bilinen doğru bir şeydir. Fakat hangi sebepten dolayı Allah, insanları kâfir ve mü'min diye isimlendirdi? Biz de onları hangi sebepten dolayı mü'min ve kâfir diye isimlendiririz? Bunu açıklayın.

Âlim (r. a.): Allah insanları, kalplerindeki şeylerden dolayı, mü'min ve kâfir diye isimlendirmiştir. Çünkü Allah, kalplerde olanı bilir. Biz de insanlan, lisanlarından sadır olan tasdik, tekzib, kıyafet ve ibâdetle mü'min veya kâfir diye isimlendiririz. Meselâ, tanımadığımız halde, mescidlerde bulunan, kıbleye yönelerek namaz kılan kimseleri gördüğümüz zaman, onları mü'min olarak isimlendiririz, kendilerine selam veririz. Bununla beraber, onların Yahûdî veya Hristiyan olmaları da mümkündür. Keza, Hz. Peygamber devrinde, lisanlarıyla iman ettiklerini açıklayan münafıkları, ashap mü'min olarak isimlendiriyordu. Halbuki onlar, kalplerindeki inkâr ve tekzipten dolayı Allah katında kâfirdirler. İşte bundan, kâfir olmaları mümkün olduğu halde, insanların açığa vurdukları iman alâmeti ile, onların mü'min olduklarına hükmedeceğimiz neticesini çıkaracağımızı iddia ediyoruz. Diğer bir kısım insanları da, mü'minlerin şekil ve kıyafetlerini izhar etmeyip, kâfirlere ait şeklî özellikler gösterdikleri için kâfir diye isimlendiririz. Muhtemelen bunlar, Allah'a imanları ve bizim bilgimizin dışında namaz kılmak gibi bir durumları varsa, Allah katında mü'min olabilirler. Bizim onları kâfir bil-

23 Münafikun 63/1.

24 Bakara 2/14.

memizden dolayı Allah bizi cezalandırmaz. Çünkü Allah bizi, kalplerde bulunanı ve gizli niyetleri bilmekle mükellef kılmamıştır. Ancak Rabbimiz, insanlardan sâdır olan amellere göre onları, mü'min diye isimlendirmemizi, buna göre onlan sevmemizi veya sevmememizi teklif etmiştir. Kalplerde gizli olan şeyleri ancak Allah bilir. Keza, Kirâmen Kâtibin melekleri bile, insanların açığa vurduklan amelleri yazmakla vazifelidir. Çünkü kalpte bulunan şeyleri bilmeye imkân yoktur. Kalplerde olanı ancak Allah ve Allah'ın kendisine vahyettiği peygamberlerinden başka kimse bilmez. Vahiy olmadan, kalplerde bulunanı bildiğini iddia eden, âlemlerin Rabbi'nin ilmine sahip olduğunu iddia etmiş olur. Kalplerde ve hariçte, Allah'ın bildiğini, kendisinin de bildiği iddiasında bulunan insan, büyük bir günah işlemiş, cehennem ve küfrü hak etmiş olur.

Talebe: Şüphesiz doğruyu belirttiniz. Fakat acaba, İrcâın[25] aslı nereden gelmiştir? Açıklaması nedir? Akıbetini irca eden kimdir?

Âlim (r. a.): İrcâın aslı meleklerden gelmiştir. Allah, meleklere isimlerin delalet ettiği eşyayı göstererek "Bana bunların isimlerini haber verin"[26] buyurdu. Bütün melekler hatadan ve ilimsiz söz söyleyerek dalâlete düşmekten korkup duraklayarak "Seni tenzih ederiz, senin öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur"[27] dediler. Böylece bilmediği şeyi soran, sorduğu konuda aldırmayıp konuşan, isabet etmezse hatalı, isabet ederse ilimsiz ve cahilce söylediği için öğülmeyen kimse gibi bid'at işlemediler. Bunun için Allah, " Bilmediğin şeyin peşine düşme, çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi bundan mes'uldür " [28] buyurur. Yani, gerçek olarak bilmediğini söyleme, demektir. Bu âyetle Allah, Resulüne kesin bilgi olmadan zan ile konuşmak, incitmek, herhangi bir kimseye iftira atmaya ruhsat vermemişken, nasıl olur da insanlar, kesin bilgileri olmadan zanla birbirlerine tecavüz eder ve ayıplarlar? Tevakkuf yahut duraklamanın mânâsı ise, haram, helâl veya bizden önceki ümmetler hakkında bilmediğin konularda, sana sorulanlar için "En güzelini Allah bilir" demendir. Eğer üç kimse, bilmediğimiz, tecrübelerimizle ve kendi ölçülerimizle de bilemeyeceğimiz bir sözü bize getirirlerse, bunun ilmini Allah'a havale eder ve tevakkuf edersin.

İrca şöyle bir misalle açıklanabilir: Sen durumları iyi olan bir toplulukta idin. Daha sonra onları, birbiriyle iyi olarak bırakıp ayrıldın. Sonra onların iki zümre-

25 İrca büyük günah işleyen müminler hakkında cennetlik yahut cehennemlik şeklinde kesin bir hüküm ortaya koymayıp onların akıbetlerini Allah'a havale etmektir.

26 Bakara 2/31.

27 Bakara 2/32.

28 İsra 17/36.

ye ayrıldıklarını ve birbirlerini öldürdüklerini duydun, onlara geldin. Ayrılırken iyi olarak bıraktığın halde, sonradan birbirini öldüren bu kimselere sorduğun zaman iki zümreden her biri kendisinin zulme uğradığını söyledi. Oysa leh ve aleyhlerinde kendilerinden başka şahit de yoktur. Aralarındaki öldürme fiili sabit olduğu halde mazlum ve zâlim ortada yoktur. Çünkü hasım olan bu iki tarafın birbiri için şehâdetleri caiz değildir. Bu takdirde birbirini öldürmekten dolayı her iki tarafın da, isabetli olmadıklarını bilmen gerekir. Ya iki taraf da hatalı, yahut biri hatalı diğeri isabetlidir.

Günah işleyenlerin cennetlik veya cehennemlik olduklarını söylemeden, onlar hakkındaki hükmü geciktirmen de ircâdır. Zîra insanlar bize göre üç sınıfa ayrılır: Peygamberler ve peygamberlerin cennetlik olduğunu bildikleri kimseler cennetliktir, İkinci kısım insanlar, müşriklerdir. Biz onların cehennemlik olduklarına şehâdet ederiz. Üçüncü sınıf insanlar ise; Allah'ın birliğine inananlar zümresidir. Biz bu konuda tevakkuf ederiz, onların cennet ve cehennem ehli olduklarına şehadet etmeyiz. Onlar için ilâhî affı ummakla birlikte, azaba çekileceklerinden de korkarız. Onlar, Allah'ın buyurduğu gibi "İyi ameli, kötü bir amelle karıştırmışlardır, olur ki Allah onların tcvbelerini kabul eder"[29] deriz ve Allah'ın onları affedeceğini umarız. Keza, "Allah şüphesiz ki, kendisine şirk koşulmasını affetmez, ondan başkasını dileyeceği kimse için affeder "[30] buyurulmuştur. Bunun için günah işleyenlerin de günah ve hatalarının neticesinden korkarız.

Talebe: Ne kadar doğru, açık ve hakka yakın söz söylediniz. Fakat acaba, peygamberler ve onların söyledikleri kimselerin dışında, pek çok oruç tutup, namaz kıldığını gördüğümüz kimsenin cennete girmesi gereklidir, diyebilir miyiz? Bunu açıklayın.

Âlim (r. a.): Hakkında nass ile cennet vacip kılınanlardan ötesi için cennetliktir, diyemem. Cehennemlikler için de durum aynıdır.

Talebe: "Mü'min zina edince, başından gömleğinin çıkarıldığı gibi, imanı da çıkarılır, sonra tevbe edince iman kendisine iade edilir"[31] hadisini rivayet eden kimseler için ne dersiniz? Eğer tasdik ederseniz Haricîler'in[32] prensiplerini kabul etmiş olursunuz. Onların görüşlerinden şüphe ederseniz. Haricîler'in prensiplerinde de şüpheye düşmüş ve ifade ettiğiniz haktan rücû etmiş olursunuz. Eğer, râvilerin sözünü tekzip edecek olursanız, onlar da sizi Hz. Peygamber'in sözünü

29 Tevbe 9/102.

30 Nisa 4/48.

31 bk. Ebu Dâvud "Sünne" 15, Tirmizî, "İmân", 11.

32 Ameli imanın bir cüz'üolarak düşünen ve büyük günah işleyenlerin kafir olduğunu iddia eden bir fırka..

yalanlamış olmakla suçlarlar. Çünkü onlar, Hz. Peygamber'e ulaşıncaya kadar, bu hadisi muteber kişilerden nakletmişlerdir.

Âlim (r.a.): Tekzip etmek, ancak "Ben Hz. Peygamber'in sözünü yalanlıyorum," diyen kimsenin sözü ve yalanlamasıdır. Lâkin bir kimse "Ben Hz. Peygamber'in söylediği her şeye iman ederim, fakat o kötülük yapılmasını söylemedi, Kur'ân'a da muhalefet etmedi" derse, bu söz o kimsenin, Hz. Peygamberi ve Kur'ân-ı Kerîm'i tasdik etmesi; Allah'ın Resulünü, Kur'an'a muhalefetten tenzih etmesidir. Eğer, Hz. Peygamber, Kur'ân'a muhalefet etse ve Allah için hak olmayan şeyleri kendiliğinden uydursa idi, Allah onun kudret ve kuvvetini alır, kalp damarını koparırdı. Nitekim bu husus Kur'ân'da şöyle belirtilir: "Eğer peygamber söylemediklerimizi bize karşı, kendiliğinden uydurmuş olsa idi, elbette onu kuvvetle yakalar, sonra da kalp damarını koparıverirdik. Sizin hiçbiriniz de buna mâni olamazdı."[33] Allah'ın peygamberi, Allah'ın kitabına muhalefet etmez, Allah'ın kitabına muhalefet eden kimse de Allah'ın peygamberi olamaz. Onlann rivayet ettikleri bu haber Kur'ân'a muhaliftir. Çünkü Allah; Kur'ânı Kerîm'de "Zina eden kadın ve erkek..."[34] âyetinde zâni ve zâniyeden iman vasfını nefyetmemiştir. Keza, "Sizden fuhşu irtikap edenlerin her ikisini de..."[35] âyetinde Allah "sizden" kaydı ile Yahûdî ve Hristiyanları değil, Müslümanları kasdetmektedir. O halde Kur'ân-ı Kerîm'in hilafına, Hz. Peygamber'den hadis nakleden herhangi bir kimseyi reddetmek, Hz. Peygamberi reddetmek veya tekzip etmek demek değildir. Bilakis, Hz. Peygamber adına bâtılı rivayet eden kimseyi reddetmek demektir. İtham Hz. Peygamber'e değil, nakleden kimseye râcidir. Hz. Peygamberin söylediğini duyduğumuz, yahut duymadığımız her şey can, baş üstünedir. Biz onların hepsine iman ettik, onların Allah'ın Resûlü'nün söylediği gibi olduğuna şehâdet ederiz. Keza Hz. Peygamberin, Allah'ın nehyettiği bir şeyi emretmediğine, Allah'ın kullarına ulaştırılmasını emrettiği bir şeye de mâni olmadığına şahitlik ederiz. O, hiçbir şeyi Allah'ın tavsif ettiğinden başka şekilde tavsif etmez. Yine şehâdet ederiz ki O, bütün işlerde Allah'ın emrine muvafakat etmiş, hiçbir bid'at ortaya koymamıştır. Allah'ın söylemediği hiçbir şeyi de, Allah'a isnat etmemiştir. Bunun için Allahu Teâlâ"Kim Resule itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur."[36] buyurmaktadır.

33 Hâkka 69/45, 47.

34 Nûr 24/2.

35 Nisa 4/15.

36 Nisa 4/80.

Talebe: Çok güzel açıkladınız. Fakat içki içen kimsenin, kırk gün ve kırk gece namazının kabul olunmayacağını iddia eden kimse için ne dersiniz? Bana iyilikleri yıkan ve iptal eden bu hususu açıklayınız.

Alim (r.a.): "Allah, içki içen kimsenin kırk gün ve kırk gece kıldığı namazı kabul etmez."[37] sözünün açıklamasını bilmiyorum. Söz sahiplerini, sözlerinin hakikate kesin olarak aykırı olduğunu bildiğimiz bir açıklama yapmadıkları sürece, onları yalanlamam. Biz biliyoruz ki Allah, kulunu işlediği günahtan dolayı cezalandırır veya günahını affeder. Allah, kulunu işlemediği günahtan ötürü cezalandırmaz, kulun işlediği farzları hesap eder, günahlarını da yazar. Meselâ, bir kimsenin malının zekâtından, daha fazla vermesi gerekirken, elli dirhem verdiğini kabul edelim. Bu durumda Allah onu verdiği miktardan dolayı değil, vermediği miktardan dolayı cezalandırır. Verdiği miktarı kul lehinde değerlendirir. Keza bu kimse oruç tutar, namaz kılar, hacca gider ve adam öldürürse, bu hususta iyilikleri hesap edilir, kötülükleri ise aleyhine yazılır. Allah bu konuda Kuranda şöyle buyurur: "Kazandığı iyilik kendi lehine, yaptığı kötülük de kendi aleyhinedir"[38], " Bir iş yapanın amelini elbette boşa çıkarmam"[39]"Yalnız işlediklerinizin karşılığı ile cezalandırılacaksınız."[40], "Ancak işlediklerinizin cezasını göreceksiniz."[41], "Kim zerre miktarı iyilik işlerse karşılığını görür, kim de zerre miktarı kötülük işlerse karşılığını görür."[42], "Küçük, büyük her şey yazılıdır."[43] Bu duruma göre, iyilik ve kötülükler az da olsa Allah tarafından yazılmaktadır. "Biz kıyamet günü adalet terazilerini koyacağız. Hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. Hardal tanesi ağırlığınca olsa da biz onu hesaba katacağız. Bizim hesap görmemiz elverir."[44] Bütün bunların aksini iddia eden kimse Allah'ı zulümle tavsif etmiş olur. Oysaki Allah zulmetmeyeceği hususunda kullarıngüvence vermiştir: "Hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmaz"[45], "Ancak işlediklerinizin cezasını görürsünüz "[46], "Kim bir zerre miktarı iyilik işlerse onun mükâfatını, kim de zerre miktarı bir kötülük işlerse onun cezasını görür."[47] âyetleri bu hususu

37 Tirmizî, "Eşribe"1, İbn Habbel II,176, V, 171.
38 Bakara 2/285.
39 Ali İmran 3/195.
40 Yasin 36/54.
41 Tahrim 66/7.
42 Zilzal 99/ 7-8.
43 Kamer 54/53.
44 Enbiya 21/ 47.
45 Enbiya 21/47.
46 Sâffât 37/39.
47 Zilzal 99/7-8.

belirtmektedir. Allah, iyiliklere mukabelede bulunduğu için, kendisinin şekûr olduğunu ifade etmiştir. O merhametlilerin en merhametlisidir.

İyiliklere gelince, onları üç şeyden biri boşa çıkarır. Bunların birincisi, Allah'a şirk koşmaktır. Bu konuda Allah, "Her kim imanı inkâr ederse, bütün işledikleri boşa gider"[48] buyurmuştur. İkincisi, bir kimseyi azad etmek, veya sıla-i rahimde bulunmak yahut Allah rızası için bir malı sadaka olarak verdikten sonra gazaplanmak veya gazap haricinde iyilik yaptığı kimseyi minnet altında bırakmak için "Ben sana sıla-i rahimde bulunmadım mı?.." ve benzeri şeyler söyleyerek başa kakma durumudur. Bu ve benzeri durumlarda o kimsenin sevabı suratına çarpılır. Zira Yüce Allah "Sadakalarınızı, başa kakma ve eza vermek suretiyle iptal etmeyin"[49] buyurmaktadır. Üçüncüsü, başkalarına gösteriş yapmak için, amel işlemektir. Riya için yapılan salih ameli Allah kabul etmez. Bu üç günahın ötesindekiler, iyilikleri yıkıp boşa çıkarmazlar.

Talebe: Çok güzel ifade ettiniz. Fakat acaba, sizin kâfir olduğunuz hususunda şahitlik eden bir kimse hakkında, sizin şehâdetiniz nedir? Bunu açıklayınız.

Âlim (r.a.): Benim şehâdetim, onun yalancı olduğu yönündedir. Bundan dolayı onu, kâfir değil, yalancı olarak isimlendiririm. Zira haram iki türlüdür: Allah'a karşı işlenen haram, kullara karşı işlenen haram. Allah'a karşı işlenen haram, şirk koşmak, tekzip etmek ve küfürdür. Allah'ın kullarına karşı işlenen haram ise, kullar arasında cereyan eden haksızlıklardır. Allah ve Resulünü yalanlayan kimsenin, beni yalanlayan kimse gibi olması gerekmez. Çünkü Allah ve Resulünü yalanlayan kimsenin günahı, bütün insanları yalanlamasından dolayı kazanacağı günahtan daha büyüktür. Benim kâfir olduğuma şehâdet eden kimse bana göre yalancıdır. Onun benim hakkımda yalan söylemesi, benim de onun hakkında yalan söylememi helâl kılmaz. Zîra Allah "Bir kavme düşmanlığınız, sizi adaletsizliğe sevketmesin. Adil davranın, çünkü adalet takvaya en yakın olandır."[50] buyurmaktadır.

Talebe: Bu iyi bir hususiyet. Fakat kendisinin kâfir olduğuna şehâdet eden kimse için ne dersiniz?

Âlim (r.a.): Onun kendisi hakkında söylemiş olduğu yalanın, tahkik edilmesinin benim için gerekli olmadığını söylerim. Çünkü o, kendisinin eşek olduğunu söylese, benim doğrudur, demem icabetmez. Fakat Allah ile bir ilgisi olmadı-

48 Maide 5/5.

49 Bakara 2/264.

50 Maide 5/8.

ğını belirtir veya "Ben Allah ve Resulüne iman etmiyorum" derse, kendisinin mü'min olduğunu söylese de ben onu kâfir diye isimlendiririm. Keza Allah'ın birliğini kabul eden ve Allah katından gelen her şeye iman eden kimse, kendisi için kâfir dese bile, ben ona mü'min derim.

Talebe: O kimsenin kendisi için ifade ettiğinden daha güzelini söylediğinizi görüyorum. Siz bu iyiliğe daha çok lâyıksınız. Fakat o kimse bana "senin dininle veya kulluk ettiğinle bir ilgim yoktur" derse durumu ne olur?

Alim (r.a.): Bana böyle söylerse acele etmem ve o kimseye "Allah'ın dini ile mi, yoksa Allah ile mi ilgin yoktur?" diye sorarım. Bu iki sözden birini söylerse ona kâfir ve müşrik derim. Fakat "Ben Allah'tan ve Allah'ın dininden ilgimi kesmiyorum, fakat senin dinin ile ilgimi kesiyorum. Çünkü senin dinin, Allah'ı inkârdır, senin taptığından ilgimi kesiyorum, zira sen şeytana tapıyorsun." derse ona kâfir demem, çünkü o, beni tekzip etmektedir.

Talebe: Yemin ederim, bu söz takva ve ihtiyat ehlinin sözüdür. Fakat acaba şeytana itaat eden, onun rızasını gözeten kimse, kâfir ve şeytana tapan olmaz mı? Bu hususu açıklayınız.

Âlim (r.a.): Bu sual ile ne kasdettiğini biliyor musun? Şüphesiz mü'min, Allah'a isyan ettiği zaman, ameli her ne kadar taat ve rıza yönüyle şeytana muvafık olsa da, işlediği bu masiyet ile şeytana itaat eden, onun rızasını isteyen ve ona yönelen kimse olmaz.

Talebe: Bana, ibâdetin açıklamasını yapın.

Âlim (r.a.): İbâdet kelimesi, taat, rağbet ve rubûbiyetin ikrarı mânâlarına gelen şümullü bir kelimedir. Kul iman etmek konusunda, Allah'a itaat ederse, kendisinde Allah'tan ummak ve korkmak durumu hâsıl olur. Bu üç haslet kulda mevcut olunca, Allah'a ibâdet etmiş olur. Allah'tan ummak ve korkmak hâli bulunmayınca, bir kimse mü'min olamaz. Fakat nice mü'minler vardır ki, bir kısmında Allah korkusu daha çok, bir kısmında da daha azdır. Keza, Allah'tan başka bir kimseye, sevabını umarak ve gazabından korkarak itaat eden kimse, ona ibâdet etmiş sayılır.. Eğer her konuda yalnız itaat ile amel etmek ibâdet olsa idi, Allah'tan başkasına itaat eden herkes, itaat ettiklerine ibâdet etmiş olurdu.

Talebe: Ne kadar güzel söylediniz. Fakat acaba bir şeyden korkan yahut bir şeyden menfaat uman kimse, kâfir olur mu?

Âlim (r.a.): Korku ve ummak iki halde yahut da iki halden birinde bulunur. Bir kimseden uman yahut korkan kimse, onun Allah'ın izmi olmadan kendisine

zarar veya fayda vermeğe muktedir olduğu görüşünde ise, kâfir olur. Diğer durumda, bir kimse hayrı Allah'tan umduğu, yahut Allah'ın kendisini başkalarının eline düşürmek, yahut bir şeyi sebep kılmakla vereceği beladan endişe ettiği için başkasından korkar veya umarsa bu kimse kâfir olmaz. Çünkü baba, evlâdının kendisine faydalı olmasını, kişi hayvanının kendisini taşımasını, komşusunun kendisine iyilik etmesini, devlet başkanının kendisini korumasını umar. Bu durumda kâfirlik bahis konusu olmaz. Çünkü umduğunu Allah'tan ummaktadır. Kendisini evlâdından ve komşusundan faydalandırmasını, içtiği ilaçtan şifa ihsan etmesini, Allah'tan ümit eden kimse kâfir olmaz. İnsan bazen şerden korkar, Allah'ın kendisini kötü şeylerle müptela kılmasından korkarak kaçar. Meselâ, Allah'ın resul seçtiği ve kelâmı ile mümtaz kıldığı Hz. Musa Allah ile arasında bir elçi olmadan "Beni öldürmelerinden korkarım"[51] demişti. Peygamber Efendimiz mağaraya saklanmıştı. Bu durumda onlar için küfür katiyyen bahis mevzu olamaz. Keza insan yırtıcı hayvanlardan, yılan yahut akrepten veya evinin yıkılması, sel afeti ve zarar verecek yiyecek yahut içeceklerden korkar. Bütün bu durumlarda insana küfür veya şüphe hali değil, ancak korkmak arız olmuş olur.

Talebe: Şüphesiz bildiklerimizi söylediniz. Fakat bu mahlûklardan, Allah'tan korktuğumuzdan daha çok korkan mü'minin durumu nedir? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Mü'minin, Allah'tan daha çok korktuğu hiç bir varlık yoktur. Zîra mü'min şiddetli bir şekilde hastalandığı, yahut Allah'tan gelen kötü bir musibete uğradığı zaman bile, gizli veya açık olarak 'Yarabbi, ne kötü yaptın," demez. Bunu içinden de söylemez. Buna mukabil Allah'ı daha çok zikreder. Eğer bu musibetin yüzde biri, dünya hükümdarlarının birisinden gelmiş olsa idi; o kimse güvendiği kimselere, hükümdarların duymadığı yerde onun zulmünü, kalbi ve lisanı ile ifadeden çekinmezdi. Halbuki mü'min gizli, aşikâr, sıcak, soğuk her yerde Allah'ın emrini gözetir. Dünya hükümdarlarının emirleri ise gizli, açık, isteyerek yahut istemeyerek, her hal ve kârda gözetilmez. Meselâ, bazan bir mü'minin soğuk bir gecede yıkanması gerekir, hoşuna gitmese de uykusundan uyanır, Allah'tan başkasının bilmediği bir durum için ve sırf Allah'tan korktuğu için gusleder. Keza şiddetli sıcakta, susuzluktan yanıp kavrulduğu halde orucunu tutar. Yanında kimse bulunmadığı halde Allah'ın emrini gözetir, sabreder. Allah'tan korktuğu için feryâd etmez. Buna mukabil bir kimse, bir hükümdarın huzurunda bulunduğu müddetçe ondan korkar, fakat uzaklaşınca korkmaz. Bütün bunlardan anlıyoruz ki, mü'minin Allah'tan daha çok korktuğu (saygı duyup emrine uyduğu) hiçbir varlık yoktur.

51 Şuara 26/14, Kasas 28/33.

Talebe: Yemin ederim, kendi nefsimizden de anlayabileceğimiz bir hususu ifâde ettiniz. Fakat acaba, iman ve küfrün ne olduğunu bilmeyen bir kimsenin durumu nedir? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Şüphesiz ki insanlar; Yüce Allah'ı bilme ve tasdik etmeleri ile mü'min, inkâr etmeleri sebebiyle de kâfir olurlar. Allah'ın kulu olduklarını ikrar, Allah'ın birliğini ve O'nun katından gelen şeyleri tasdik ettikleri zaman, iman ve küfrün ne demek olduğunu bilmeseler de, imanın hayırlı, küfrün de şerli bir şey olduğunu bildiklerinden dolayı, kâfir olmazlar. Meselâ kendisine bal ve sabır[52] getirilen bir kimse ikisinden de tadar; balın tatlı, sabırın da acı olduğunu bilir. O kimsenin acılık ve tatlılık mefhumunu bilmediği söylenemez. Söylenecek tek şey. onun acılık ve tatlılık isimlerini bilmediğidir. İman ve küfür isimlerini bilmeyen de böyledir. Fakat o kimse imanın iyi, küfrün de kötü olduğunu bilir. Bu durumda olan bir kimsenin Allah'ı bilmediği söylenemez. Sadece iman ve küfür isimlerini bilmiyor denilir.

Talebe: Acaba mümin azap görürse, imanı ona fayda verir mi? Kendisinde iman mevcut iken, iman ettikten sonra azaba maruz kalır mı? Bunu açıklayın.

Âlim (r.a.): Suallerin içinde, benzerini sormadığın meseleleri sordun. Ben inşallah sana o konularda fetva vereceğim. "Mü'min eğer azap görürse, imanı fayda verir mi? Kendinde iman olduğu halde azaba uğrar mı?" diyorsun. Evet, iman mü'mine fayda verir, çünkü iman onu en şiddetli azaptan korur. En şiddetli azap ise, kâfirin azabıdır. Zira küfürden daha büyük günah yoktur. Bu durumda bulunan mü'min Allah'ı inkâr etmemiş, fakat emrettiği bazı hususlarda ona âsi olmuştur. Eğer Allah, ona azap ederse işlediği nisbetinde azap eder. İşlemediği şey için azap etmez. Tıpkı adam öldüren ve fakat hırsızlık yapmayan kimsenin, sadece katil suçu ile cezalandırılıp, hırsızlık suçu ile cezalandırılmaması gibi. Nitekim Allah Kur'ân-ı Kerîm'de "Yaptıklarınızdan başkasının karşılığını görmezsiniz"[53] buyurmaktadır. Hastalığı az olan hastanın durumu daha ehvendir. Dünyada azap çekip, en şiddetli azaptan kurtulan sadece bir nevi azap çeken kimsenin durumu, iki çeşit azap çeken kimseden daha kolaydır. Mü'min de böyledir, eğer işlediği bir günah için azap görürse, bu iki günah için çekeceği azaptan daha hafif olur.

Talebe: Yemin ederim ki bu, doğru bildiğimiz şeylerdendir. Fakat acaba ibâdetleri muhtelif ve çok olduğu halde, kâfirlerin küfrü niçin aynıdır? Keza se-

52 Sarı renkli acı bir madde.

53 Yasin 36/54..

madakilerin imanı ile, yeryüzündekilerin imanı, -meleklerin yapmaları gereken çeşitli amelleri varken- niçin birdir?

Alim (r.a.): Meleklerin yapmaları farz olan ameller, bizim yapmamız farz olan amellerden başkadır. Meleklere farz olan ve bizden önceki ümmetlere de farz kılınmış olan şeyler de, bize farz kılınanlardan farklıdır. Sema ehlinin imanı, evvelki ümmetlerin imanı ve bizim imanımız ise, birdir. Çünkü hepimiz iman ettik ve yalnızca Allah'a ibâdet ettik. Tıpkı bunun gibi, kâfirlerin küfrü ve inkârı bir ve fakat ibâdetleri farklıdır. Mesela bir yahûdîye kime ibâdet ettiğini sorarsanız, "Allah'a ibâdet ediyorum " der. Allah'ı sorduğun zaman, onun beşer şeklinde yaratılmış olan oğlu Üzeyir olduğunu söyler. Bu durumda olan kimse Allah'a iman etmiş olmaz. Eğer bir hıristiyana, kime ibâdet ettiğini sorarsan, "Allah'a ibâdet ediyorum," der. Allah'ı sorduğun zaman da, O'nun İsa'nın cesedinde ve Meryem'in rahminde gizlenen, bir yere sığan ve giren varlık olduğunu söyler. Bu durumda bulunan kimse ise Allah'a iman etmiş olmaz. Mecûsiye de, kime ibâdet ettiğini sorarsan, o da, "Allah'a ibâdet ediyorum," diye cevap verir. Fakat Allah'ı sorduğun zaman, onun ortağı, eşi ve çocuğu bulunan bir varlık olduğunu söyler. Bu durumda olan bir kimse de, Allah'a iman etmiş olmaz. Bütün bu kimselerin Allah'ı bilmemeleri ve inkârları birdir. Vasıfları, sıfat ve ibâdetleri ise çok ve değişiktir. Mesela, üç kişi var, bunlardan biri kendisinde, dünyada eşi bulunmayan bir beyaz inci mevcut olduğunu iddia ediyor. Daha sonra bir kara üzüm danesini çıkararak, bunun inci olduğuna yemin ediyor. Diğerleri ile bu konuda tartışmaya giriyor. Bir başkası kendisinde dünyada benzeri bulunmayan bir inci olduğunu iddia ederek bir ayva çıkarıyor ve bunun inci olduğuna yemin edip insanlarla münakaşaya giriyor. Üçüncüsü, eşsiz kıymetteki incinin kendisinde bulunduğunu iddia ederek, bir çamur parçası çıkarıyor ve bunun inci olduğu hususunda yemin ederek, başkalarıyla bahse giriyor. Bu üç kişi inciyi bilmedikleri konusunda birleşmişlerdir. Zira, sıfatları çok ve değişik olmasına rağmen, hiçbiri inciyi bilmemektedir. İşte böylece sen, onların tavsif ve ibâdet ettiklerine, ibâdet etmediğini bilirsin. Çünkü onlan üç yahut iki ilâh tavsif ediyorlar, tavsîf ettiklerine de ibâdet ediyorlar. Oysaki sen, bir olan Allah'ı tavsîf ediyorsun. O halde senin ibâdet ettiğin ma'budun, onların ibâdet ettiklerinden başkadır. Onların ma'budu da, senin ibâdet ettiğinden başkadır. Bunun için Kur'ân'da: "De ki, ey kâfirler, ben sizin taptıklarınıza tapmam, siz de benim taptığıma tapmazsınız."[54] buyurulmuştur.

54 Kâfirun 109/1-3.

Talebe: Anlattığınız bu konuyu, belirttiğiniz veçhile öğrendim. Fakat niçin onlar, Allah Rabbimizdir, dedikleri halde, Allah'ı bilmeyen kimseler oluyorlar?

Alim (r.a.): Şüphesiz ki onların Allah Rabbimizdir, dediklerini biliyorum. Oysa ki onlar bununla da Allah'ı bilmiyorlar. Çünkü Allah "Onlara gökleri ve yeri kim yarattı" diye soracak olsan, "Allah, derler. Sen de Allah'a hamdolsun de. Onların çoğu bilmezler."[55] buyurmaktadır. Yani onların çoğu, anasından kör olarak doğan bir sabînin, hiçbir şey bilmeksizin geceyi, gündüzü, sarıyı, siyahı söylemesi gibi, bu sözü gayri şuuri olarak söyleyenler gibidir. Böyle kâfirler Allah'ın ismini, mü'minlerden işitmişler, işittiklerini de bilmeden söylemektedirler. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de "Âhirete inanmayanların kalpleri inkârcı, kendileri de kibirlidir"[56] buyurulmuştur.

Talebe: Bu husus belirttiğiniz gibi. Fakat acaba peygamberi Allah vasıtasıyla mı bilirsiniz, yoksa Allah'ı peygamber vasıtasıyla mı bilirsiniz? Peygamberi Allah vasıtasıyla bilirseniz, bu nasıl olur? Halbuki peygamber sizi Allah'a çağırmaktadır. Bunu açıklayınız.

Âlim (r.a.): Evet, peygamberin peygamberliğini Allah tarafından biliriz. Her ne kadar peygamber Allah'a çağırırsa da, hiç bir kimse, Allah'ın, gönlüne tasdik ve peygamber olduğu bilgisini koymadan, peygamberin hak ve doğru söylediğini bilemez. Bunun için Allah "Sen şüphesiz ki, sevdiğini hidayete ulaştıramazsın, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir "[58] buyurmaktadır. Eğer Allah'ı bilmek, peygamberler vasıtasıyla olsaydı, insanlara marifetullah nimetini ihsan etmek, Allah'tan değil, peygamberlerden gelirdi. Halbuki yaratıcıyı bilme nimetini peygamberlere ihsan eden de Allah'tır. Peygamberi insanlara da tanıtıp tasdik ettirmesi, Allah'ın insanlar için bir nimeti ve lütfudur. Kul, bildiği hayrı ancak Allah cihetinden bilir, dememiz gerekir.

Talebe: Beni rahatlattınız. Fakat acaba, velayet ve berâetin açıklaması nedir? Velayet ve berâet bir kimsede içtima eder mi?

Âlim (r.a.): Velayet, iyi amelden dolayı hoşnutluk, berâet de kötü amelden dolayı hoşnutsuzluk demektir. Her ikisi de bazen bir insanda birleşebilir, bazen de birleşmez. İyi ve kötü işler işleyen bir mü'mine yaptığı iyi işlerde muvafakat eder ve onu seversin, işlediği kötü şeylerden dolayı da ona muhalefet eder, ayrılır ve sevmezsin. Bu, sorduğun velayet ve berâetin bir kimsede birleşmesinin misalidir. Kâfir olan, kendisinde iyi bir durum bulunmayan kimseye de buğzeder

55 Lokman 31/25.

56 Nahl 16/22.

ve bütün kötülüklerinde kendisinden ayrılırsın. Daima sevdiğin ve hiçbir davranışından hoşnutsuzluk duymadığın kimse ise bütün iyi şeyleri işleyen ve kötü şeylerden sakınan mü'min kimsedir. Sen onun her hususiyetini sever, hiçbir şeyinden hoşnutsuzluk duymazsın.

Talebe: Çok güzel söylediniz. Fakat acaba, nimete küfür ne demektir? Bunu açıklayın.

Alim (r. a.): Nimete küfür, kişinin nimetlerin Allah'tan olduğunu inkâr etmesidir. Eğer nimetlerden birini inkâr ve onun Allah'tan olmadığını iddia ederse, o kimse Allah katında kâfir olur. Böylece Allah karşısında kâfir olan, nimetlerini de inkâr eder. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîmde "Onlar Allah'ın nimetlerini itiraf ederler, sonra da inkâr ederler"[57]buyurur. Yani kâfirler gecenin gece, gündüzün de gündüz olduğunu bilirler. Sıhhat, zenginlik ve ulaştıkları rahat ve bolluğun nimet olduğunu itiraf ederler. Fakat onlar bunları asıl lütuf ve ihsan edici olan Allah'a değil, kendilerinin ibâdet ettikleri şeye nisbet ederler. Bundan dolayı Allah, onların Allah'ın nimetlerini itiraf edip sonra da onları inkâr ettiklerini ifade eder. Yani onlar, nimetlerin hiçbir benzeri olmayan Allah'tan olduğunu inkâr ederler.

Ancak Allah'tan yardım dileriz. Onun yardımı bize kâfidir, O ne güzel vekildir. Allah'u Taâlâ, Efendimiz Muhammed aleyhi's-selâm ve onun âl ve ashabına salât ve selâm eylesin.

Elhamdülillah, el-'Âlim ve'l-Müte'allim burada bitti.

57 Nahl 83.